

Tiesībsarga 2015. gada konference

Tiesībsarga J. Jansona atskats uz bērna tiesību jomā paveikto piecu gadu laikā

09.12.2015.

I

Un viena no atbildēm uz šo jautājumu ir – sabiedrības iesaiste. **Bērna tiesības iegūt izglītību bez maksas** ir joma, kurā mēs aktīvi izmantojam sabiedrības iesaisti un panācām reālu uzlabojumu.

Ieskatam atgādināšu problēmu – lai arī Latvijas Republikas Satversmē noteiktas tiesības iegūt pamata un vidējo izglītību bez maksas, iesniegumi un arī mūsu pašu personīgā pieredze liecināja, ka praksē ir citādāk.

Konstatējot, ka vecākiem par saviem līdzekļiem bija jāiegādājas mācību līdzekļi, kas nepieciešami, lai bērns iegūtu obligāto izglītību, 2011. gadā uzsāku darbu pie Satversmes 112.pantā valsts garantētā bez maksas iegūstamā izglītības satura izpēti. Tika izveidota konsultatīvā padome, analizēts normatīvais regulējums, pieprasīta informācija no valsts un pašvaldību institūcijām, veiktas neskaitāmas tikšanās un sarunas ar ierēdņiem un politiķiem.

Situācijas izpētē un risināšanā tika iesaistīta sabiedrība, likumdevējs, valdība un pašvaldības. Analizējot faktisko situāciju un normatīvo regulējumu, tika konstatēts, ka tiesības iegūt izglītību bez maksas netiek nodrošinātas pilnā apmērā un faktiskā situācija nenodrošina vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību, kā to paredz normatīvie akti.

Ar ziņojumu par normatīvajam regulējumam neatbilstošu faktisko situāciju izglītības iestādēs iepazīstināju Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisiju un Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju, izglītības uz zinātnes ministru, ministru prezidentu, visas skolas, kā arī ar mediju starpniecību plašu sabiedrību. Turpmāk manas darbības bija vērstas uz to, lai mainītu prettiesisko praksi: izglītības iestādes bija aicinātas izbeigt likt vecākiem par saviem līdzekļiem pirkt mācību līdzekļus vienlaikus informējot, ka pretējā gadījumā tiesībsargs izmantos tiesības sabiedrības interesēs aizstāvēt privātpersonas tiesības un intereses administratīvajā rajona tiesā. Vecākiem tika sniegta juridiskā palīdzība attiecībā uz skolas prettiesiskās faktiskās rīcības apstrīdēšanu, tika ierosinātas pārbaudes lietas par atsevišķu skolu rīcību. Vienlaikus, lai mainītu normatīvajam regulējumam neatbilstošu praksi tiesību uz izglītību bez maksas nodrošināšanā, Saeimai un pašvaldībām lūdzu piešķirt finansējumu izglītības iestādēm tādā apmērā, lai tās pilnībā varētu nodrošināt izglītības programmu īstenošanai nepieciešamos mācību līdzekļus. Par situāciju izglītības jomā tika informēta arī Valsts kontrole un ģenerālprokurors.

Sekoja aktīva iesaistīšanās normatīvo aktu grozījumu izstrādē. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisiju un Izglītības un zinātnes ministru aicināju normatīvajos aktos iespējami precīzi definēt terminu „Individuālie mācību piederumi”, piedāvāju arī savas grozījumu redakcijas. Tādējādi pēc divu gadu intensīva darba, izmantojot visus iespējamus tiesiskos līdzekļus, tika panāktas izmaiņas. **2013.gada 7.augustā** stājās spēkā grozījumi Izglītības likumā, skaidri nosakot, kas jāpērk vecākiem - vecākiem ir jāpērk vienīgi individuālie mācību piederumi. Savukārt attiecībā uz mācību satura apguvi nepieciešamajiem mācību līdzekļiem grozījumi noteica, ka tie ir jāpērk skolai par valsts un pašvaldības līdzekļiem.

Un tomēr, manuprāt, panākuma atslēga, kāpēc es varu teikt, ka tagad Latvijā pamata un vidējā izglītība ir bez maksas ne tikai uz papīra, bet arī praksē, ir sabiedrības iesaiste. Proti, mēs lūdzām sabiedrību informēt Tiesībsarga biroju par gadījumiem, kad skola likusi vecākiem iegādāties mācību līdzekļus. Šim mērķim izveidojām speciālu e-pasta kastīti (bezmaksas.izglitiba@tiesibsargs.lv). No vecāku un pat pašu skolotāju iesūtītās informācijas, mēs uzzinājām, ka skolas vajadzībām no vecāku maka tiek pirktas ne tikai grāmatas,

burtnīcas, rakstāmpiederumi, bet pat apmaksāti klases remontī, videonovērošanas ierīces, interaktīvās tāfeles un citas lietas. Līdz tam vecāki klusuciešot pacieta skolu prettiesisko praksi, jo baidījās, ka iebilstot, ciestu viņu bērni. Mēs apsolījām vecākiem, ka nepublicosim viņu vai viņu bērnu vārdus vai skolu nosaukumus, un solījumu turējām. Mēs ieguvām pašu vērtīgāko – uzticību un atbalstu. Iegūtā informācija palīdzēja pārliecināt Izglītības un zinātnes ministriju, pašvaldības, skolas un parlamentu, ka iepriekšējā prakse ir prettiesiska.

Atziņas no manis tikko aprakstītā piemēra ir: pirmkārt, bez sabiedrības iesaistes, uzticēšanās un atbalsta, būtu ievērojami grūtāk pārliecināt politiķus un amatpersonas un panākt reālas izmaiņas. Otrkārt, nav jābaidās izmantot līdz šim ombudu darbā neierastus instrumentus kā, piemēram, aicināt sabiedrību informēt par konkrētiem gadījumiem.

Situācija ar izglītojamo nodrošinājumu ar mācību līdzekļiem ir cēlusi visas sabiedrības izpratni par savām tiesībām un to, ko sevī ietver jēdziens “izglītība bez maksas”.

II

Bērna tiesības uzaugt ģimenē

Bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni ir viena no mazaizsargātākajām sabiedrības grupām, kurai kopš 2011. gada tiek pievērsta īpaša uzmanība tiesībsarga darbā.

2011.gadā tika veikta jaunāka vecuma bērnu tiesību ievērošanas valsts sociālās aprūpes centros situācijas izpēte. Tika konstatēts, ka galvenā problēma ir liels bērnu skaits iestādēs, kas norāda uz to, ka valsts nav pietiekami veikusi nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu ikvienam bērnam tiesības uzaugt ģimenē. Secināju, ka bērnu tiesību uzaugt ģimenē vai, ja tas nav iespējams, saņemt aprūpi ģimeniskā vidē, nodrošināšanu kavē vairāki faktori:

- nepietiekams audžuģimeņu skaits, kuras būtu gatavas ņemt aprūpē bērnus līdz 3 gadu vecumam;
- nepietiekams finansējums un sociālās garantijas audžuģimenēm un aizbildņiem;
- speciālistu nepieejamība, īpaši lauku apvidos;
- nepietiekams valsts atbalsts, lai motivētu cilvēkus uzņemties rūpes par bērniem ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem;
- valstī nebija izstrādāta deinstitucionalizācijas stratēģija ar skaidriem uzdevumiem noteiktam laika periodam,
- institucionālās aprūpes finansēšanas modelis rada risku, ka bāriņtiesas lēmumu par bērnu līdz 2 gadu vecumam nodošanu institucionālajā aprūpē var ietekmēt finansiāli apsvērumi,
- resursu trūkums pašvaldībās, lai veiktu efektīvu sociālo darbu ar ģimenēm.

2011.gada nogalē vērsu valdības uzmanību uz tūlītēji veicamiem pasākumiem. Starp tiem bija deinstitucionalizācijas stratēģijas izstrādāšana, institucionālās aprūpes pakalpojumu finansēšanas kārtības pārskatīšana, audžuģimeņu un aizbildņu kustības veicināšana, nodrošinot atbilstošu finansēšanu un sociālās garantijas.

2012.gada 24.janvārī Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā sniezu ziņojumu par bez vecāku gādības palikušu bērnu līdz 3 gadu vecumam tiesību ievērošanu Latvijā. Minētā komisija uzdeva Labklājības ministrijai līdz 2012. gada 15. maijam izstrādāt konkrētus risinājumus bērnu tiesību uzaugt ģimenē nodrošināšanai;

2012.gada jūlijā Labklājības ministrija uzsāka darbu pie deinstitucionalizācijas stratēģijas izstrādes,

2012.gadā, veicot monitoringa vizītes Latvijas pašvaldībās, vērsu pašvaldību vadītāju uzmanību uz nepieciešamību attīstīt audžuģimeņu kustību, veicināt bērnu tiesības augt ģimeniskā vidē un radīt nosacījumus efektīvam sociālajam darbam ar ģimenēm;

Lai pēc iespējas striktāk noteiktu bāriņtiesas pienākumu nodrošināt bērna tiesības uz aprūpi ģimeniskā vidē, veicināju grozījumu pieņemšanu Bērnu tiesību aizsardzības likumā. Grozījumi papildina 27.pantu ar 3.¹ daļu šādā redakcijā: „Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam. Bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.”¹ Grozījumi tika pieņemti **2013.gadā** tiesībsarga piedāvātajā redakcijā;

2013.gadā piedalījies Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēdēs, kurās tika skatīts jautājums par valsts finansējumu aizbildņiem un audžuģimenēm. Ņemot vērā, ka daļu pabalstu audžuģimenēm izmaksā pašvaldības, veicu pašvaldību aptauju. Konstatēju, ka 1) audžuģimenēm izmaksāto pabalstu apmērs ir nepietiekams bērna vajadzību nodrošināšanai, tikai 20% pašvaldības nodrošināja finansējumu, kas var segt ar bērna uzturēšanu saistītos uzdevumus. 2) Atsevišķās pašvaldībās vispār nav izpratnes par nepieciešamību attīstīt audžuģimeņu kustību, 3) Audžuģimeņu pakalpojumi bērniem nav pietiekami pieejami un tie ieņem pēdējo vietu pēc izmantošanas biežuma. Savukārt dati par bērniem līdz 3 gadu vecumam liecināja, ka vairāk nekā trešdaļa no visiem bērniem nonāk institucionālajā aprūpē.

Regulāri saņemot iesniegumus par bērna tiesību uzaugt ģimenē un vecāku tiesību uz ģimenes dzīves neaizskaramību pārkāpumiem, konstatēju, ka praksē pastāv virkne trūkumu sociālā darba organizēšanā, piemēram, sociālais dienests sāk strādāt ar ģimeni novēloti, kad ir pagājuši vairāki mēneši kopš bērna aizgādības tiesību pārtraukšanas, lai gan sociālajam darbam ir jābūt uzsāktam, tiklīdz ir saņemta informācija par riskiem ģimenē; sociālais dienests darbā ar ģimeni iesaistās formāli, bet palīdzība netiek sniegta; ģimenei nav pieejami atbilstoši pakalpojumi pašvaldībās; ārpusģimenes aprūpes pakalpojumi bērnam tiek nodrošināti tālu no vecāku dzīvesvietas, radot šķēršļus saskarsmei ar vecākiem. Sociālā darba ar ģimeni jautājums tika aktualizēts tiesībsarga **2013.gada** konferencē.

2013.gada 4.decembrī Ministru kabinets apstiprināja Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādnes 2014.– 2020.gadam. Pamatnostādnēs viens no jautājumiem ir saistīts ar deinstitucionalizācijas pasākumiem, kuru mērķis ir panākt, ka 2020.gadā 85% bērnu no visiem ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem tiek nodrošināta aprūpe ģimeniskā vidē.

Lai veicinātu audžuģimeņu un aizbildņu pieejamību, **2014. gada jūnijā** vērsos pie visām Latvijas pašvaldībām ar aicinājumu uzlabot atbalstu audžuģimenēm un aizbildņiem. Vairākas pašvaldības informēja, ka plāno izstrādāt vai jau ir izstrādājušas grozījumus saistošajos noteikumos, lai paplašinātu pakalpojumu un palīdzības apjomu. Bet bija arī tādas pašvaldības, kuras uzskatīja, ka atbalsta sniegšana aizbildņiem un audžuģimenēm ir valsts funkcija. Aptaujas mērķis bija noskaidrot un izplatīt labo praksi, taču rezultāti liecināja, ka daļa pašvaldību noteikušas pabalsta bērna uzturam audžuģimenē apmēru mazāku par Ministru kabineta noteikto minimālo apmēru. Pašvaldības pēc tiesībsarga rekomendācijas novērsa konstatētos trūkumus (Aknīstes nov., Baltinavas nov., Ērgļu nov., Ciblas nov., Grobiņas nov. un Viļakas nov.).

2014.gadā Tiesībsarga biroja darbinieki veica vizītes vairākās Latvijas pašvaldību bērnu aprūpes iestādēs ar mērķi veikt situācijas izpēti attiecībā uz bērnu uzturēšanās ilgumu bērnu aprūpes iestādēs, bērnu tiesību uz izglītību nodrošināšanu, bērnu ievietošanu psihoneiroloģiskajās slimnīcās, kā arī saskarsmes tiesības nodrošināšanu. :

¹ Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā, pieņemti 30.05.2013., stājās spēkā 04.07.2013.

1. Bērnu namos pārsvarā tiek ievietoti nevis bērni, kuriem aprūpe bērnu namā ir vispiemērotākā, bet tie bērni, kuriem nav izvedies atrast aizbildni vai audžuģimeni; netiek noskaidrots paša bērna viedoklis, izvēloties ārpusģimenes aprūpes formu;
2. Bērni tiek ievietoti bērnu namos, kas atrodas citās pašvaldības administratīvajā teritorijā, tālu no bērnu vecāku dzīvesvietas. Pašvaldības izvēli šajos gadījumos nereti ietekmē pakalpojuma cena. Šāda situācija savukārt rada šķēršļus bērna un vecāku saskarsmes tiesības īstenošanai, kā rezultātā bērns zaudē sociālos kontaktus, ierasto vidi utt.;
3. Bērniem ar uzvedības problēmām netiek izstrādāta sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programma; uzvedības problēmas tiek risinātas, ieviejojot bērnu bērnu namā, kas atrodas tālu no vecāku dzīvesvietas, vai ieviejojot viņu psihoneiroloģiskajā slimnīcā;
4. Bērnu ilgstošo atrašanos bērnu namā nepārskata, netiek meklēta audžuģimene vai aizbildnis;
5. Bērni ar speciālajām vajadzībām bieži mācas internātskolās, jo speciālās izglītības programmas nav pieejamas savas dzīvesvietas tuvumā.
6. Bāriņtiesas neveic pietiekamu bērnu namu vadītāju uzraudzību, kā rezultātā tiek pārkāptas bērnu tiesības:

2014.gada decembrī tiesībsarga ikgadējā konferencē tika sniegts ieskats par konstatētajām problēmām bērnu tiesību nodrošināšanā pašvaldību institucionālajā aprūpē.

2015.gada 26.janvārī vērsos Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā, informējot par praksi, kad pašvaldība izvēlas pakalpojuma sniedzēju, vadoties tikai pēc saimnieciskā izdevīguma, kā rezultātā bērniem tiek nodrošināts pakalpojums tālu no vecāku dzīvesvietas, kā arī tiek pieļauta situācija, ka pakalpojuma sniedzēja maiņas gadījumā bērns spiests vairākkārt mainīt dzīvesvietu. VBTAI lūdza Iepirkumu uzraudzības birojam sniegt viedokli par iespējām pašvaldībai organizēt bērnu ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma iepirkumu, kur tiktu izvirzīta prasība pretendētājam, ka ārpusģimenes aprūpes pakalpojums bērniem jānodrošina ilgākā laika periodā par vienu vai diviem gadiem.

Veicot situācijas izpēti, tika konstatēta arī ilgstoša un sistēmiska problēma, kad par institucionālajā aprūpē nonākušā bērna aprūpi tiek maksāts trīskārtīgi, sedzot izmaksas vienlaikus trijās iestādēs – bērnu aprūpes iestādē, internātskolā un psihoneiroloģiskajā slimnīcā.

2015.gada februārī par minēto problemātiku organizēju preses konferenci.

2015.gada martā par pašvaldību institucionālajā aprūpē konstatētajām problēmām informēju Saeimu, Ministru kabinetu un Labklājības ministriju, kā arī vērsos pie valsts kontrolieres ar lūgumu uzsākt pārbaudi par finanšu līdzekļu izlietošanas tiesiskumu un efektivitāti.

Aicināju Latvijas Republikas Zemessardzei un Latvijas Republikas aizsardzības ministru iesaistīt bērnu namos dzīvojošos jauniešus pasākumos valsts aizsardzības jomā un Jaunsardzes kustībā, lai veicinātu viņu pilsonisko apziņu, patriotismu un lietderīgu laika pavadīšanu. Rekomendācija tika ņemta vērā.

2015.gada maijā informēju Latvijas Republikas ģenerālprokuroru par bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesību pārkāpumiem un lūdzu uzsākt pārbaudi. Vēstuli zināšanai nosūtīju arī Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Ģenerālprokuratūra sniedza atbildi, ka tiks lemts jautājums par attiecīgas pārbaudes iekļaušanu Prokuratūras 2016.gada darba plānā.

2015.gada maijā nosūtīju vēstuli Latvijas pašvaldībām, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai un Latvijas Pašvaldību savienībai, lūdzot veicināt konstatēto trūkumu novēršanu, kā arī veikt pasākumus audžuģimeņu un aizbildņu kustības veicināšanai. Latvijas pašvaldībām tika dots laiks – pus gads situācijas uzlabošanai un atbildes sniegšanai par tiesībsarga rekomendāciju izpildi līdz 2015.gada 30.oktobrim.

Līdz 30.11.2015. tika saņemtas atbildes no 53 pašvaldībām. Secinājumi:

1) aizbildņu un audžuģimeņu skaits valstī ir kritiski nepietiekams. **Vairums pašvaldību nav norādījušas, kas ir darīts, lai veicinātu aizbildņu un audžuģimeņu kustību. No tā var secināt, ka darīts nav nekas.**

2) ir pašvaldības, kuras izteikušas priekšlikumus, kas būtu darāms valsts līmenī, un informējušas paveikto, lai veicinātu audžuģimeņu un aizbildņu kustību, piemēram, bijuši raksti laikrakstā un aicinājumi kļūt par audžuģimeni, bāriņtiesas darbinieki piedalījušies vecāku sanāsmēs, izgatavoti bukleti un izlikta informācija pagastu pārvalžu telpās, rīkoti informatīvi pasākumi kristīgajās draudzēs, personīgi uzrunāti potenciālie aizbildņi un audžuģimenes, izveidots videorullītis ar aicinājumu kļūt par audžuģimeni, kas rādīts iedzīvotāju sapulcēs, radio raidījumā tiek sniegta informācija par audžuģimeņu tēmu, organizēta aizbildņu apmācība u.tml. (Alūksnes nov., Jaunpils novads, Salacgrīvas novads; Rēzeknes novads, Daugavpils novads, Rēzeknes pilsēta, Valmiera, Rīga)

3) ir pašvaldības, kuras pēc savas iniciatīvas audžuģimenē ievietota bērna uzturam maksā lielāku pabalstu, nekā valdības noteiktais minimālais apmērs (108 euro), piemēram, Ozolnieku novads **350,00**euro; Valmierā, Jūrmalā un Rīgā - 270,00 euro, Iecavas novads 260,00; Tukuma novads – 175,00 – 280,00; Cēsu novads 224,00 - 256,00; Ķekavas novads – 250,00; Talsu novads – 215,00; Kokneses novads, Rūjienas novads – 200,00.

5) ir pašvaldības, kuras pēc savas iniciatīvas maksā pabalstu audžuģimenei par pienākumu pildīšanu (piemaksu pie valsts pabalsta) – Jūrmalā pabalsta apmērs ir no 114-683 euro atkarībā no aprūpējamo bērnu skaita, Rīga – 213,43 euro; Ozolnieku novads 50,00 euro; Jēkabpils novads -30,00;

6) ir pašvaldības, kuras pēc savas iniciatīvas maksā pabalstu aizbildņim (piemaksu pie valsts pabalsta), piemēram, Iecavas novads 60,00 euro mēnesī par otro un katru nākamo bērnu; Ozolnieku novads un Kokneses novads – 30,00 par katru bērnu. Bauskas novads maksā pabalstu aizbildnībā esoša bērna uzturam – 50,00 mēnesī; Tukuma novads un Jūrmala – 55,00, Rīga – 54,07 euro mēnesī par otro un katru nākamo bērnu. Nīcas novads – aizbildņim vienreizēju pabalstu 100,00 par katru bērnu.

Vairākas pašvaldības norādījušas, ka pozitīvās iniciatīvas veiktas tieši pēc tiesībsarga aicinājuma (Kokneses novads, Burtnieku novads)

7) ir pašvaldības, kurās neviens bērns nav bērnu namā (Durbes novads, Aglonas novads, Rucavas nov, Nīcas novads, **Mālpils novads – kopš 2009.gada**) vai pēdējā gada laikā nav ievietots bērnu namā (Skrīveru novads, Cēsaines novads)

8) ir pašvaldības, kurās nav nevienas audžuģimenes (Jaunjelgavas novads, Kokneses novads, Babītes novads, Lubānas novads)

Šī ir joma, kurā 5 gadu laikā nav izdevies sasniegt tūlītēju rezultātu, bet rezultāts ir – izstrādāta deinstitucionalizācijas stratēģija ar skaidriem uzdevumiem noteiktam laika

periodam, kuras mērķis 2020.gadā 85% bērnu no visiem ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem tiek nodrošināta aprūpe ģimeniskā vidē.

III

Individuālā preventīvā darba (uzvedības sociālās korekcijas) nozīme bērnu tiesību aizsardzībā

Preventīvais darbs ar bērniem pašvaldībās sākotnēji netika iekļauts tiesībsarga stratēģijā. Jautājums aktualizējās 2011. gada nogalē, izskatot iesniegumu par bērnu sociāli nepieņemamu uzvedību interešu izglītības iestādē, un savu aktualitāti tas nav zaudējis arī šodien. ANO Bērnu tiesību komiteja jau 2006.gadā pēdējās rekomendācijās Latvijas valstij norādīja, ka Komiteju satrauc **bērnu iebiedēšana skolā**.

2011. gadā veicu preventīvā darba ar bērniem situācijas izpēti. Galvenais secinājums - pedagogi un vecāki pietiekami agri var labi pamanīt bērna uzvedības problēmas, taču nepieciešamo atbalstu bērns visbiežāk laikus nesaņem. Vecākiem ir grūti pieņemt faktu, ka uzvedības traucējumiem varētu būt psihiskās veselības, neiroloģiski vai citi cēloņi, tostarp audzināšanā pieļautas kļūdas. Savukārt pedagogi sevi neapzinās kā bērnu tiesību aizsardzības subjektus, kuriem ir pienākums reaģēt, saskaroties ar pirmajām uzvedības, emocionālo vai mācīšanās traucējumu pazīmēm.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. panta pirmā daļa nosaka: „Likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, valsts policiju, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm.” Saskaņā ar panta otro daļu pašvaldība izstrādā uzvedības sociālās korekcijas programmu katram bērnam, kurš izdarījis prettiesiskas darbības vai tādas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības. Tātad pašvaldībai ir pienākums katram riska grupas bērnam izstrādāt viņa vajadzībām atbilstošu programmu.

2011.gadā tikai divās pašvaldībās uzvedības korekcijas programmas bērniem tika izstrādātas pēc izglītības iestādes iniciatīvas, 2013. gadā - 55, 2015. – 69 pašvaldībās. Prakse rāda, ka vēl joprojām 50 pašvaldībās uzvedības korekcijas programmas bērniem netiek izstrādātas pēc izglītības iestādes iniciatīvas, kaut gan saskaņā ar normatīvo regulējumu izglītības iestādei ir pienākums ziņot pašvaldībai, ja bērna uzvedībā nav uzlabojumu pēc skolas vai bērnudārza veiktajiem atbalsta pasākumiem.

2013. gadā 42 pašvaldībās uzvedības sociālās korekcijas programmas tika izstrādātas tikai pēc Valsts policijas iniciatīvas, 2015. gadā – 28 pašvaldībās programmas izstrādā tikai pēc policijas iniciatīvas – tas ir novēloti, tad, kad bērns jau ir izdarījis likumpārkāpumu.

2011.gada un 2013.gada ziņojumā par konstatēto informēju likumdevēju un valdību, monitoringa vizīšu laikā aicināju pašvaldību vadītājus uzlabot preventīvo darbu, bērnu tiesību aizsardzības subjekti tika izglītoti par preventīvā darba nozīmīgumu, 2015. gada maijā vērsos pie visām Latvijas pašvaldībām un aicināju nodrošināt likumā noteiktā pašvaldības pienākuma - izstrādāt uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmu katram bērnam ar uzvedības traucējumiem - efektīvu izpildi.

Tiesībsarga rekomendācijas pašvaldībām šajā jomā netiek pienācīgi īstenotas. Uzskatu, ka tā ir pašvaldību tuvredzīga rīcība, jo atalgojums speciālistiem, kas laikus izstrādātu un īstenotu uzvedības sociālās korekcijas programmas katram novadā dzīvojošam bērnam, kura uzvedība var novest pie prettiesiskas rīcības, ir nesalīdzināmi mazāks ieguldījums, salīdzinot ar tiem resursiem, kas pašvaldībai būs jāpatērē nākotnē katram sociāli atstumtam novada iedzīvotājam, sociālo pabalstu, sociālā darba un nodrošināšanas ar mājokli veidā maksājot par neveiktā preventīvā darba sekām.

Uzskatu, ka detalizētāka regulējuma instrukciju līmenī trūkums nav attaisnojums, lai preventīvo darbu neveiktu. Bērnu tiesību principi (bērna tiesības uz pilnvērtīgu attīstību) un

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58.pants ir pietiekams tiesiskais pamats, lai ikvienam bērnam ar uzvedības traucējumiem sniegtu nepieciešamo atbalstu.

Šī ir joma, kurā pozitīvas pārmaiņas varētu panākt ar aktīvāku sabiedrības iesaisti - aicinu vecākus būt aktīviem un pieprasīt nodrošināt bērnu dārzu un skolu kā drošu un no vardarbības brīvu vidi saviem bērniem.

IV

Ieslodzīto personu bērnu tiesības uz saskarsmi ar vecākiem

Lai izvērtētu ieslodzīto personu bērnu tiesību uz saskarsmi ar saviem vecākiem īstenošanas problemātiku 2014. un 2015.gadā tika veikts pētījums par šo personu saskarsmes tiesībām. Divu gadu laikā tika veiktas ieslodzīto personu, bērnu un audžuģimeņu padziļinātās aptaujas **par bērnu un viņu ieslodzīto vecāku saskarsmi.**

Tika konstatēti vairāki aspekti, kas liek šķēršļus ieslodzīto personu un viņu bērnu saskarsmei:

- īsas un retas telefonsarunas (piemēram, 5 minūtes divreiz mēnesī), kā arī satikšanās reizes ir ļoti retas;
- tikšanās telpas ir neatbilstošas bērna vajadzībām;
- ierobežots personu skaits satikšanās reizē (tikai divas pilngadīgas un divas nepilngadīgas personas satikšanas reizē);
- 48 stundu satikšanās slēgtā telpā bez iespējas iziet svaigā gaisā;
- sociālā darba ar bērniem un ieslodzītajām personām trūkums;
- liels personu skaits (mātes, aizbildņi, audžuģimenes), pie kurām dzīvo ieslodzīto bērni, kas nevecina bērnu un vecāku satikšanās;
- finansiālā atbalsta ceļam līdz ieslodzījuma vietai trūkums u.c.

Ņemot vērā, ka izplatītākais bērnu un vecāku kontaktēšanas veids ir telefonsarunas, 2015.gadā sadarbībā ar speciālistiem psihosomatiskas jomā tika izstrādāts informatīvs un izglītojošs materiāls bērnu un vecāku saskarsmes veicināšanai un ieslodzījuma negatīvās ietekmes uz vecāku funkciju īstenošanu mazināšanai. Materiāls „Kā maza telefonsaruna var veikt lielu darbu” pēc konferences būs pieejams tiesībsarga mājas lapā un drukātā veidā visās ieslodzījuma vietās.

Pēc iegūtās informācijas apkopošanas Tieslietu ministrija un Ieslodzījuma vietu pārvalde tika informētas par tiesībsarga konstatētajām problēmām, kas ierobežo bērnu un vecāku, kas atrodas ieslodzījuma vietā, saskarsmi. Tieslietu ministrija norādīja, ka tiek pilnveidots tiesiskais regulējums attiecībā uz ieslodzīto personu un viņu bērnu saskarsmes tiesību nodrošināšanu.